

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

30 JUL 2010

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՍՊԱՐՏԱՆԻ ԶԱՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ

619.3

Ի-61

ԻՆՉՊԵՍ ԲՈՒԺԵԼ ԿՈՉԽԱՐՆԵՐԻ
ՔՈՍ ՅԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԿՈՆՏՆՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

(Միութենական կալսնականությունից հրահանգը)

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ՀՍԽՀ ԿՈՆՏՆՏԵՍՈՒՆԻ

ԵՆՐԵՎԱՆ

1931

ՊԵՏՐԱՏԻ ՑԱՍԱՐԱԼ
ԳԼԱՎԼԻՑ 6835 (Ք)
ՊԱՏԱՏՎԵՐ 6162
ՏԻՐԱԹ 1500

Հ Ր Ա Շ Ա Ն Գ

ԿԱԼՏՆՑԵՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ ՎՈՇԽԱՐՆԵՐԻ ՓՈՍ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆԸ ԲԺՇԿԵԼՈՒ ՏԵԽՆԻԿԱՅԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

ԻՆՁԻՑ Ե ԱՌԱՋ ԳԱԼԻՍ ՔՈՍ ՀԻՎԱՆԴՈՒ-
ԹՅՈՒՆԸ.

Վոշխարների քոս հիվանդությունը առաջ է
գալիս չարագանց փոքր մեծություն ունեցող, սո-
վորական աչքով անտեսանելի մի տիզի միջոցով:
Քոսի տիզի եզը մշտապես ապրելով վոշխարի կաշ-
վի մեջ, բացում է նրա մեջ անցքեր, անվում է քա-
ցառապես որդանիզմի հյութերով և դնում է 15-ից
մինչև 24 հատ ձու, վորոնցից 4-7 որ հետո դուրս
են գալիս ջահել տիզեր (արուններ և եզեր): Մրանք
արագ (14-17 որից) հատունանալով, իրենց հեր-
թին բեղմնավորվում են և ընդունակ դառնում ձու
դնելու: Թե վորքան արագ են զարգանում՝ քոսի
տիզերը, ցույց են տալիս դիտնականների այն հաշ-
վաճանքը, վորոնց համաձայն, մի գույզ տիզից
(տքու և եզ) 8 ամսվա ընթացքում առաջվում է
մեկ ու կես միլիարդ տիզ:

Քոստի տիգերն ապրելով վոչխարի կաշվի մեջ,
առաջ են բերում ուժեղ ջուր, վոչխարի մարմինը
շարունակ ջուր և դալիս, նա անհատնապես և
ախորժակով չի ուտում, նիհարում և վերջիվերջ
ծայր աստիճան հյուսվելով՝ սատկում է: Այդ ջուրն
առանձնապես ուժեղանում է սաք յեղանակին կամ
սաք վոչխարանոցում և գիշերը, իսկ ընդհակա-
ռակը՝ սառը յեղանակին կամ խուզելուց հետո այդ
ջուրը նվաղում է: Քոսով բռնված տեղերից բուրդը
թափում է, կաշին մերկանում է և այդ մերկացած
տեղերում առաջ են դալիս կարմրավուն կամ
դեղնավուն բշտիկներ՝ լցված պղտոր թարախով:
այդ բշտիկները պատում են և քայքայված կաշ-
վի հետ միասին կաղմում են գորշ դեղնավուն ճար-
պոտ խոցեր և կեղեվներ, վորոնք պարունակում են
տիգեր: Վոչխարի կաշին հաստանում է, դառնում
է կոշտ ու չոր և ծածկվում է սպիներով ու ճեղք-
վածքներով:

Ամենից շատ տարածված, այսպես կոչված,
վերնակաշվային ջուրը լինում է վոչխարների մարմ-
նի բրդով խիտ ծածկված մասերում, այն է՝ պոչի
արմատի, գավակի, մեջքի, թիկունքի և մարմնի
կողքի մասերի վրա: Քոսի տիգերը շատ հետշ կեր-
պով հիվանդ վոչխարից առողջներին են անցնում՝
ցամաքի, մսուրների, տաշտերի, վոչխարների
խնամողների հազուադեպ, խուզելու ժամանակ
մկրատի, արքաատեղիների, և ընդհանրապես աշ-

ամենի միջոցով, վորոնց զավել կամ չավել են ջո-
սով հիվանդ վոչխարները: Քոսն առանձնապես ա-
բաղ է տարածվում ձմռանը, յերբ հիվանդ և ա-
ռողջ վոչխարները միասին պահվում են խոնավ,
խեղդուկ և նեղ փարախներում:

Քոսով հիվանդանում են գլխավորապես մե-
րինոս և մետիս վոչխարները, փոխ տեղական կոշտա-
բուրդ վոչխարները հազվադեպ են հիվանդանում:

ԽՆՁՊԵՍ ԿԱՐՆԼԻ ՅԵ ԲՈՒԺԵԼ ՔՈՍԱՆՏԸ.

Վոչխարների ջոս հիվանդությունը միանգա-
մայն հեշտ է բուժել և այդ կարող է անել ամեն մի
կոլտնտեսական՝ անասնաբուժի կամ անասնաբու-
ժակի դեկավարությամբ, միայն պահանջվում է,
վոր բուժողը լինի շատ զգուշ և ամենայն խնամ-
քով պահպանի անասնաբուժական-սանիտարական
անհրաժեշտ կանոնները: Վոչխարների ջոսը կա-
բելի յե բժշկել կամ կաշվի մեջ բուժական հեղուկ
ոժանելիքներ ներարկելով (չիկուլ միջոցով) կամ
նրանց հակաջոսային լուծույթներում լողացնե-
լով կամ հատուկ դադանեյակներում նրանց վրա
ծծմբային դադ ծխելով:

Ձմռանը, յերբ վոչխարներին լողացնել չի կա-
բելի, վորովհետև նրանք շատ չուտ մրսում են,
կամ յերբ կոլտնտեսությունն ունի վոչ ավելի քան
100-150 գլուխ վոչխար, ջոսի բուժումը կատար-
վում է հետեվյալ կերպ. յորտքանչյուր վոչխար

ուշադրութեամբ նայելու և և յեթե նրա կաշվի վրա հայտարարվում են ըստով վարակված տեղեր, այդ վարակված մասը խնամքով լվացվում և (ձեռքով) կանաչ սառնիկ կամ խոտի մոխրից պատրաստած մոխրաջրի տաք լուծույթով այնքան, մինչև վոր բոլորովին վերանան խոցերը, ապա բացված մատաղ, նուրբ և թեթեւ կերպով արշու՝ նահոսող կաշվի մեջ խողանակի կամ մաշակալի ողնութեամբ՝ ուժեղ կերպով արորելով մտցնում են հետեյալ բաղադրութեանն ունեցող հեղուկ ուժանելիքը՝

1 մաս կրեոլին

1 » սկիպիդար

2 » մաքուր ձյութ (կուպր)

1 » նավթ

10 » օլեոնաֆտ կամ վազելին և կամ փոքրեւ բուսական յուղ:

Իսկ յեթե նման ուժանելիք պատրաստելու հրաշարավորութեան չկա, այդ դեպքում կարելի չէ ընթացած հիվանդ տեղերը չիել ու մտցնել կրեոլինի 5 տոկոս լուծույթ կամ սկիպիդար: Հեղուկ ուժանելիքով արորել կամ կրեոլին (կամ սկիպիդար) պետք և մտցնել վոչ միայն վարակված տեղերը այլև նրան շրջապատող առողջ կաշին մոտավորապէս ձեռքի ափի լայնութեամբ, քանի վոր այդ մասն ևս վարակված և լինում քոսի տիղերով: Վոչ ուշ, քան 8-10 օր հետո կաշվի լվանալը, դե-

ղով արորելն անպայման պետք և կրկնել, քանի վոր այդ մասնահամը շոցում ձվիկներից դուրս եմ գալիս դեռ չսպանված ջահել տիղեր:

Բուժումը շարունակվում և (8-10 օրվա ընդմիջումներով) այնքան ժամանակ, մինչև վոր վոչխարները բոլորովին կառողջանան, այսինքն յերբ նրանց ըորը կշաղարի և ուշադրութեամբ նայելիս, նրանց կաշվի վրա այլևս բշտիկներ, թաթախից խոցեր, կաշվի քերվածքներ չեն նկատվի:

Հիվանդ վոչխարների բուժման հետ միաժամանակ անհրաժեշտ և խնամքով ախտահանել շենքը և այն բոլոր առարկաները, վորոնց շրվիվել են հիվանդ վոչխարները: Սյդ կատարվում և հետեյալ կերպ. այն փարախում, ուր պահվում են հիվանդ վոչխարները, դոմաղրի վերին շերտը 18-20 սանտիմետր հաստութեամբ տարվում և դաշտ և հողի տակ արվում, կամ թե չե փարախի հետո տեղում (ցանկապատած տեղում, վորպեսպէս առողջ վոչխարները այնտեղ մտնել չկարողանան) կուշտեր են անում, վորից հետո պարտաւորում են աթար, (վառելիք): Գոմաղրի վրա փռված ծղոտն ցամաքը պարտաւոր կերպով պետք և այրվի. փարախի պատերը, ինչպէս և տախտակայա միջապատերը 2 մետր բարձրութեամբ խնամքով պետք և որակել կրակաթով, վորը պատրաստվում և հետեյալ

կերպ մեկ դույլ կրակաթ ստանալու համար վերց-
վում է յերկու ու կես կիլոգրամ չհանգցրած կեր
(վորովհետեւ վաղուց հանդած, փոշխանման կերը
քոսի տիգերին չի վոչնչացնում) և լցվում է փայ-
տյա ամանի մեջ (մի խորը տաշտ կամ ընդարձակ
տակառ)։ Երանհետեւ կրի վրա լցվում է մի փոքր
ջուր և դանդաղորեն խառնվում, այդ ժամանակ
պետք է զգուշ լինել, վորպեսզի չիթերից չցատ-
կեն աչքի մեջ։

Կրի կտորները ուժեղ կերպով տաքանում են,
առաջանում է դոմբրչի և կիրը վեր է ածվում սպի-
տակ չոր փոշու։ Կիրը հանդցնելուց հետո անհրա-
ժեշտ է չարունակ խառնելով, հետո հետեւ ջուր ավե-
լացնել այն հաշվով, վոր վերցված յուրաքանչյուր
2 ու կես կիլոգրամ չհանգցրած կրից ստացվի մեկ
դույլ (12 լիտր) կրային սպիտակ լուծույթ, վորը
կոչվում է կրակաթ։ Այդ կրակաթը դործադրվելու
յե հենց նույն պատրաստված ուր, քանի վոր
նույնիսկ մեկ ուր հետո նա արդեն կորցրած է լի-
նում քոսի տիգերն ու միկրոբները վոչնչացնելու
հատկութունը, այդ պատճառով ամեն անգամ
պետք է հանդցնել այնքան կիր, վորքան պահանջ-
վում է կրակաթ մեկ ուրվա համար։

Փարախի պատերը սրահելու և ընդհանրապես
չենքերի ախտահանման համար կարելի չի դոր-
ծադրել նաև քլորակիր, վորը դործադրվում է կամ
թանձր (մեկ մաս քլորակիրին 3 մաս ջուր) և կամ

իբրեւ քլորակրակաթ (1 մաս քլորակիրին 30 մաս
ջուր)։ Քլորակրի, ինչպես նաև նրանից ստացված
լուծույթի հետ պործ ունենալու ժամանակ ան-
հրաժեշտ է հատուկ ուշադրություն, քանի վոր
նրանից բարձրացող գազը (քլորը) շատ վտանգա-
վոր է ինչպես մարդկանց, այնպես և կենդանիների
թոքերի համար։

Քլորակրային լուծույթները պետք է պատ-
րաստել րաց ողում և աշխատել վորքան կարելի չի
այդ գազից (քլորից) քիչ ներս չնչել։ Եկնքը քլո-
րային կրով ախտահանելուց հետո անպայման
պետք է բանալ դռները, լուսամուտները և չթող-
նել անասունները ներս մտնեն այնքան ժամանակ,
մինչեւ վոր քլորի հոտը բոլորովին անցնի։ Քլո-
րային կիրը պետք է պահել միայն չոր, դով և
անբնակ տեղ, քանի վոր խոնավ և տաք տեղում
քլորային կիրը քայքայվում է, արձակելով թու-
նավոր գազ (քլոր)։ Այն ամենը (տակառ, արկղ և
այլն), վորի մեջ պահվում է քլորային կիրը,
չպետք է ամուր փակել, քանի վոր քլորի գազի
կուտակումից կարող է պայթուն առաջանալ։
Պայթունից խուսափելու համար, վոչ մի դեպ-
քում քլորային կիրը չպետք է խառնել ծծմբի, նա-
չադրի, նավթի, բենզինի և այսպես կոչված ե-
ֆիրային յուղերի հետ (անանուխի, մանանխի
յուղի և այլն)։

Բացի վերոհիշյալ յեղանակով չենքն ախտա-

հանելուց, անհրաժեշտ և աաշտերը, մոուրները և բոլոր տախտակյա մանր մասերը և կահավորումը խնամքով լվանալ (փայտե կամ խոտի մոխրից պատրաստված) մոխրաջրի տաք և բարկ լուծույթով (առանձնապես հանձնարարելի յե հնդկացորենի ծղոտից պատրաստված մոխրաջուրը): Յեղանի և բահի յերկաթյա մասերը, վորոնք չփվել են վարակված կերի կամ ցամքարի հետ, ավելի լավ և ալրել կրակի վրա, իսկ փայտյա կոթերին ըսել կամ նույն կրակին կաթից կամ քլորային կրի լուծույթ: Գանի վոր հիվանդ վոչխարներին խնամողների հաղուստի վրա կարող են մնացած լինել ջոսի տիգեր, ուստի անհրաժեշտ և նրանց ամբողջ վերնազգեստը լվանալ կրային կաթով և կամ խրնամքով տաք թոնրի մեջ թափ տալ կամ վառարանի մեջ պահել:

Հիմնականում վերոհիշյալ կանոնները ճշտությամբ պահպանելու միջոցով կարելի յե կրովել վոչխարների ջոս հիվանդության դեմ փոքր վոչխարաբուծական (մինչև 100-150 վոչխար ունեցող) կոխողներում ալլև մեծ կոխողներում՝ ձմեռ ժամանակ:

ԲՈՒԺՄԱՆ ՀԱԶՈՂՈՒԹՅՈՒՆԸ ԿԱԽՎԱԾ Ե ԲԱՅԱՌԱՊԵՍ ԱՅՆ ԲԱՆԻՑ, ԹԵ ԲՈՒԺՈՂԸ ՎՈՐՔԱՆ ՀԻՇՏ ՑԵՎ ՊԱՐՏԱՑԱՆԱԶ ԿԵՐՊՈՎ Ե ԿԱՏԱՐՈՒՄ ԱՅԴ ԿԱՆՈՆՆԵՐԸ:

Վոչխարների ջոսի բուժման մյուս յեղանակը, ալն և նրանց լուծույթների մեջ լողացնելը, կատարվում և հետևյալ կերպ. ձմեռն ընթացքում ջոսով հիվանդ վոչխարները բուժվում են վերելում նկարագրված յեղանակով, վորը, մեծ թվով վոչխարներ ունենալու դեպքում, յեթե լիովին չի բուժում նրանց, ապա զեթ կասեցնում և ջոսի տարածումը և մասամբ բարեկալում և հիվանդ վոչխարների դեռությունը: Գարնանը վոչխարներին լողացնում են խուզիլուց 12-15 որ հետո (յերբ արդեն լավացել են մկրատից կաշվի վրա առաջացած վերքերը), իսկ աշնանը՝ մինչ ցրտերի սկսելը: Այդ նպատակով փարախի մոտ կառուցվում և փայտյա (չառ ավելի լավ և ցեմենտյա) լողարան (վաննա), վորը մի նեղ (80-90 սանտ.), բավականաչափ խոր (1 և կես մետր) և յերկար (12-15 մետր) փայտյա կամ ցեմենտյա արկղ և՛ դետնի մեջ թաղված, վոր, մի կողմից ունի ուղղահայաց մուտք, իսկ մյուս կողմից թեք, աստիճանավոր յելք: Ավազանի մուտքի կողմից հատակին արվում և մի փոքր թեքությամբ՝ ուղղված ավազանի կողմը, ուր նորից հետ և յելում՝ վոչխարների կողմից դուրս տարված հե

դուկը: Այդ փոքր հրապարակի վրա անդամորվում են ավազանից դուրս յեկած վոչխարները, վորտեղ նրանք քամվում են կամ նրանց մղում են ձեռքերով, վորից հետո արդեն վոչխարներն անցնում են փարախ կամ վորեւե այլ շենք, չորանալու համար:

Բացի այդ հարմարություններից, ավազանի մոտ կառուցվում է ոջախ, կամ ուղակի հողի մեջ թաղվում է 90 դուլլից վոչ պակաս տարողությամբ կաթսա (մեկի փոխարեն կարելի յե վերցնել ավելի փոքր մեծություն ունեցող 2-3 կաթսա), շուր տաքացնելու կամ ծխախոտ յեփելու համար: Այդ կաթսայից տաքացած ջուրը փայտե կիսախողովակի միջոցով լցվում է մի մեծ տակառի մեջ, վորտեղ նրա հետ խառնում են խոշոր քանակությամբ հակաքոսային դեղ (կրեոլին, լիզոլ, սև կարբալյան թթվուտ, դովամ կարբալյան թթվուտ և այլն), վորտեղից արդեն պատրաստի լուծույթը տեղափոխում են ավազան: Այդ անել անհրաժեշտ է, վորպեսզի լուծույթը լավ խառնրված լինի և դեղը չնստի հատակին:

Այն չեներ (փարախ) վորտեղ պահում են վոչխարներին լողանալուց հետո չորանալու համար, պետք է բաժանված լինի մի քանի (4-8) բաժանմունքների: Առաջին բաժանմունքում ընդունում են մղվելու համար ավազանից հենց նոր դուրս յեկած վոչխարներին, վորոնց վրայից հոսում է հեղուկը.

այդ ամենակեղտոտ բաժանմունքն է, ինչու և այնտեղ (ինչպես նաև մյուս յերեք-չորս բաժանմունքներում) ըստ հնարավորին պետք է շատ ցամաք լինել: Հենց վոր այս բաժանմունքը լցվում է վոչխարներով, վորոնք արդեն բավական չորացել են, նրանց քշում են մյուս բաժանմունքը, իսկ դրանց տեղը բերում են ավազանից նոր դուրս յեկած վոչխարներին, և այսպիսով վոչխարները չորանալով՝ հաջորդաբար քշվում են բաժանմունքներից բաժանմունք, մինչև վոր վերջինում, ամենաչոր բաժանմունքում նրանք մնում են, նույն յեղանակին՝ 24-48 ժամ:

Անհրաժեշտ է լավ հիշել, վոր այն չենքը, վորտեղ չորանում են վոչխարները, պետք է լինի լավ ողափոխվող, քանի վոր դուրըջիացած բուժի: հեղուկը միանգամայն վտանգավոր կերպով է ներգործում վոչխարների վրա, և մաքուր ուղի բացահայտելով վոչխարները կարող են խեղդվել: Այդ բանից խուսափելու համար պետք է մի կողմի վրա (պետք է զգուշանալ միջանցիկ քամուց, քանի վոր խոնավ, տաքացած վոչխարները շատ դուրսությամբ կարող են մրսել) բաց անել բոլոր դռները և լուսամուտները, և հետեվել, վոր վոչխարները փարախի մի անկյունում չլուսանկվեն, վորովհետև նման դեպքում կարող է առաջանալ վատ ողափոխված տարածություն, վորի հետևանքով վոչխարները կարող են սատկել: Թույլ

և այլ հիմնադրամք տառապող վոչխարներին
պետք է լողացնելուց հետո առանձին պահել, վոր-
պեսզի մյուս, առողջ վոչխարները նրանց չհփհփեն:

ՀԱՅԱՔՈՍԱՑՈՒ ԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՊԱՏՐԱՍՏ- ՄԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ.

Վոչխարներին լողացնելու սրոցետում հսկա-
յական նշանակութիւն ունի հակաքոսային լու-
ծույթները ճիշտ պատրաստելը. այսպես, չափա-
դանց թույլ լուծույթը կարող է չսպանել քոսի
տիղերին, և ընդհակառակը, չափազանց ուժեղ
թունդ լուծույթը պատճառ կդառնա վոչխարների
մտտաւայական թունաւորմանը և սատկելուն:

Վոչխարներին լողացնելու համար սովորաբար
գործ են ածում կրեոլինի, լիզոլի, կամ կարբոլյան
լուծույթներ և վերջապէս լողացնում են նաև ծխա-
խոտի լուծույթի մեջ:

Այդ բոլոր լուծույթները (բացի ծխախոտի
լուծույթից) պատրաստում են հետեւյալ կերպ՝
90 դուլլից վոչ պակաս տարողութեամբ կաթնայի
(կամ մի քանի ավելի փոքր չափի կաթնաների)
մեջ ջուրը տաքացնում են մինչև 40 աստ. ըստ
Յեւթի, վորից հետո տաք ջուրը լցնում են մի մեծ
տակառի մեջ, վորի մեջ չարունակաբար խառնե-
լով, ավելացնում են վերելում մեր հիշած հակա-
քոսային միջոցներից մեկը: Լողացնելու համար

սովորաբար գործադրվում է 2,5-2,7 տոկոս կրեո-
լինի լուծույթ (յուրաքանչյուր դուլլ 12 լիտր տաք
ջրին՝ վերցվում է 300-330 դրամ կրեոլին): Լիզոլ,
ինչպես նա սև կարբոլյան թթվուտ գործադրե-
լու դեպքում, պետք է վերցնել 2 տոկոսային լու-
ծույթ: Տակառում պատրաստված լուծույթը լցն-
վում է ավազանի մեջ, վորի մեջ և լողացնում են
վոչխարներին: Պետք է լողացնել Յեւթի 30-35
աստ. վոչ պակաս ջերմութիւն ունեցող լուծույ-
թում: Ջերմաչափի բացակայութեան դեպքում
լուծույթի ջերմութիւնը կարելի չէ չափել՝ ձեռքը
լուծույթի մեջ կոխելով. լուծույթը պետք է այն-
քան տաք լինի, վոր կարելի լինի ձեռքը ազատ
պահել, առանց այրելու այն: Վոչխարներին լո-
ղացնելու ժամանակ ավազանի ջերմութիւնը միե-
նույն աստիճանի վրա պահպանելու համար, ան-
հրաժեշտ է շարունակ ավազանի մեջ տաք լու-
ծույթ ավելացնել:

Ծխախոտի լուծույթը պատրաստվում է հե-
տեւյալ կերպ՝ յուրաքանչյուր դուլլ ջրին վերց-
վում է 300-400 գր. տերեւավոր ծխախոտ և
100-200 գր. ծխախոտի փոշի, 3-4 անգամ ավելի
քանակութեամբ և 400 դր. խոտի մոխիր կամ պո-
տաշ: Այդ բոլորը գետեղվում է կաթնայի մեջ և
խառցվում է 8 ժամ, ծխախոտի փոշու համար
քառակամ է 2 ժամ, վորից հետո վորջ խառնուրդը
լցվում է տակառի մեջ, վորտեղ նա մնում է 14-16

Ժամ, ապա այդ ստացված թուեղ հեղուկը լցվում է վաննայի մեջ, խառնելով նրա հետ այնքան տաք ջուր, մինչև վոք ստացվի վորոշված թնդության լուծույթ (լուծույթների ստուգման կարգի մասին կրտսենք ներքեվում) :

Մաքուր, չլեղտոտված լուծույթ ստանալու համար հանձնարարվում է ծխախոտի փոշին լրջ-նել առաքրակներին մեջ ամեն մեկում 2-2 ու կես կիլոգրամ և այդ դրությամբ յեփել կաթսայում : Ծառ լավ են ներգործում ծխախոտային—կարբո-լյան կամ ծխախոտային կրեոլինյան խառը վան-նաները, վորի դեպքում յուրաքանչյուր դույլ ջրին վերցվում է վերեվում հիշված քանակությամբ տե-րևվաժոր ծխախոտ, ծխախոտի փոշի, խոտային մոխիր և բացի դրանից 100 գր. կարբոլյան թըթ-վուտ կամ կրեոլին : Ծխախոտի փոշի դործածելու դեպքում հատուկ ուշադրություն պետք դարձ-նել նրա վորակի վրա : Ծխախոտի փոշին վոչ մի դեպքում չպետք է լինի խոնավ, նեխած կամ բորբոսնած : Գործածության համար պիտանի յե միայն այնպիսի ծխախոտային փոշին, վորի փո-շու մեծագույն մասը (80 տոկոսից ավելին) ծխա-խոտի տերեւներն են, այլ վոչ թե ցողուններից . քանի վոր ցողունների մեջ նիկոտինի քանակը շատ աննշան է :

Նմանապես անհրաժեշտ է սառադել նաև կրեո-լինի, լիզոլի և սև կարբոլյան թթվուտի վորակը,

քանի վոր այդ դեղորայքը բաց են թողնվում վոչ միանման վորակով և հաճախ չեն լուծվում ջրի մեջ : Լավ վորակի կրեոլինը ջրի հետ խառնելու դեպքում նույնիսկ որեր անցնելուց հետո նըստ-վածք չի տա և ջրի յերեսին յուղի շերտ չի կազ-մի :

Յեթե կրեոլինը ջրի մեջ չի լուծվում, նշանա-կում է նա անպետք է, քանի վոր նման կրեոլինը կնտի հատակին և տիղերի վրա չի ներգործի . կամ թե կողա ջրի յերեսին, վորի դեպքում սկզբում լողացով վոչխարներն իրենց բրդի վրա կհավա-քեն վողջ կրեոլինը և կթուլնալորվեն, իսկ մյուս-ները՝ կողանան առանց կրեոլինի մաքուր ջրում և չեն բուժվի :

Վերջին ժամանակներս մեծ չափով դործա-դրում են ծծմբա—կրային և ծծմբա—նատրիոնային վաննաները, քանի վոր չհանգցրած կիր և կծու-նատրիոն (կաուստիկական սոդա) ձեռք բերելն ավելի հեշտ է, քան կրեոլին, լիզոլ կամ կարբո-լյան թթվուտ :

Ծծմբա—կրային լուծույթը հետեվյալ կերպ են պատրաստում՝ 12,5 կիլոգրամ փոշիաձեղ ծծում-բը կամ լավ ձեծված ձողաձև ծծումբը և 7,5 կիլոգրամ չհանգցրած կիրը կամ 10 կիլոգրամ հենց նոր հանգցրած կիրը խնամքով խառնում են 12-20 լիտր ջրի հետ : Այնուհետև ավելացնում են 125-150 լիտր (10-12 դույլ) ջուր և այդ բոլորը յեփում են 30-40 րոպե : Յեղացնելուց հետո թող-

նում են, վոր հեղուկը պարզվի, վորից հետո վերին պարզ շերտը լցվում է ավադանի մեջ, վորտեղ ավելացնում են այնքան ջուր, վոր ստացվի 350-500 լիտր (30-40 դուլլ) լուծույթ:

Հեղուկի վոլյումը կարելի չէ գործածել կծու նատրիոն այս ձևով՝ 10 կիրլոգրամ ծծումբը (փոշիաձևով կամ կոշտաձևով, բայց լավ ծեծված) լավ խառնում են 12,5 կիրլոգրամ (1 դուլլ) ջրի հետ և դրանից հետո ավելացնում են 2,5 կիրլոգրամ կծու նատրիոն (կաուստիկական սոդա): Այս խառնուրդը շատ ուժեղ տաքանում է (անհրաժեշտ է հետեւել, վորպեսզի չիթերից չջատկեն աչքի մեջ) ծրծրմբի և կծու նատրիոնի միջև առաջացած քիմիական ռեակցիայի շնորհիվ: 40 րոպե հետո յերբ քիմիական ռեակցիան դադարում է, ավելացնում են այնքան ջուր, վոր ստացվի 500 լիտր (40 դուլլ) լուծույթ: Այս վերջին յեղանակը հարմար է այն տեսակետից, վոր տաքացնելու կարիք չի լինում (ինքը հեղուկն ուժեղ տաքանում է), հետեւաբար ավելորդ է նաև կաթսան:

Վոլյումներին թունավորելուց խուսափելու համար, նախ քան նրանց լողացնելը, անհրաժեշտ է ամեն անգամ ստուգել լուծույթի թնդությունը: Այդ նպատակով պատրաստված լուծույթի մեջ լողացնում են 10 գուլի վոլյում (վոչ պահատ) և սպասում են մի վորոշ ժամանակ (2-3 ժամ), հետեւելով լողացող վոլյումներին:

Թույլ է համարվում այն լուծույթը, յերբ ավադանից դուրս յեկած վոլյումների վրա չի նկատվում լուծույթի աղդեցությունը. այդպիսի լուծույթը կարող է չոչնչացնել քսի տիդերին: Չափազանց ուժեղ է համարվում այն լուծույթը, յերբ լողացնելուց հետո վոլյումներն ընկնում են ընկճված դուլթյան մեջ, բերաններից փրփուր է վազում, դողում են, յերերալով են քայլում, փսխում են և այլն: Յեւ, վերջապես նորմալ է համարվում այն լուծույթը, յերբ, չնայած վոլյումները վաննայից դուրս են դալիս թուլացած, ընկճված, սակայն թունավորման վերահիշյալ հատկանիշները չեն նկատվում: Լողացնելու վորջ ընթացքում պետք է հետեւել, վորպեսզի լուծույթի թնդությունը չիջնի:

ՎՈՉԵԱՐՆԵՐԻՆ ԼՈՂԱՅՆԵԼԸ

Վոլյումներին լողացնում են հետեւյալ յեղանակով՝ խուզելուց 12-15 օր հետո, (յերբ մկրտից առաջացած վերքերն արդեն լավացել են), իսկ աշնանը մինչև ցրտերն սկսվելը, բոլոր վոլյումներն ամենայն ուշադրությամբ զննվում են, վորի ժամանակ հայտարեքված վարակված տեղերը լվացվում են կանաչ սապոնի կամ թունդ մոխրաջրի տաք լուծույթով և տրորում ձեռքով այնքան, մինչև վոր խոցերը և կեղտերը բոլորովին կմաքրվեն, վորից հետո արդեն քսում

են հաղաքատային հեկուղ ոճանկիւքը, (վարի աշատարատելու յեղանակը նկարագրված է բուժելու առաջին յեղանակի մեջ) կամ սրովում են կրեուլինի 5 տոկոսային լուծույթ, իսկ կրեուլին չլինելու դեպքում կարելի յե գործադրել սկիւլիզար: Այս բանից 2-3 օր հետո միայն սկսում են լողացնել:

Պետք է լողացնել կոլտնտեսութեան բոլոր վոչխարներին, թե հիվանդներին և թե առողջներին՝ թե մետիս, թե մերինոս, և թե տեղական վոչխարներին:

Ձնայած տեղական վոչխարները հաղվադուտ դեքլերում են հիվանդանում քոսով, բայց նրանք չփման մեջ լինելով հիվանդ վոչխարներին հետ, կարող են իրենց բրդի վրա քոսի տղեր ունենալ. այդ պատճառով նրանց ևս պետք է լողացնել: Գառներին պետք է լողացնել մեծերից առանձին: Յեթե կոլտնտեսութեանում կան առողջ և հիվանդ վոչխարներ, ապա այդ դեպքում պետք է լողացնել նախ առողջներին, հետո միայն հիվանդներին:

Թուխավորումից խուսափելու համար ավելի լավ է խիստ հյուծված և ուրիշ հիվանդութեամբ տառապող վոչխարներին բոլորովին առանձնացնել լողացվող վոչխարներից և բուժել նրանց առանձին յեղանակով, այսինքն՝ հաղքոսային ոճանկիւքերով: Այս վոչխարներին, մինչեւ կա-

տարելապես բուժվելը, չի կարելի խառնել ընդհանուր հոտին, քանի վոր նրանք նորից կարող են տարածվել քոս հիվանդութեանը: Գոսի տաքածումից խուսափելու համար պետք է լողացնել նաև վոչխարների հոտում գտնվող բոլոր չներին և այծերին:

Վոչխարներին պետք է լողացնել տաք, քամի չեղած ժամանակ, քանի վոր նրանք լողացնելուց հետո, դժուրութեամբ կարող են մրսել: Լողացնելուց առաջ նրանց պետք է ջրել, (վորպեսզի լուծույթ չլսնեն), բայց չպետք է կերակրել, քանի վոր նրանք դատարկ ստամոքսով ավելի հեշտութեամբ են դիմանում լողանալուն:

Վոչխարներին նախապես քշում ավազանին մոտ մի աղալի մեջ, ապա ավազանի մեջ են լըցնում պատրաստի լուծույթը (նախապես ստուգելով նրա թնդութեան աստիճանը). այնուհետեւ մի մարդ բռնում է վոչխարներին և տալիս մյուս յերկուսին, վորոնք կանգնած են ավազանի մոտ, սրանք վոչխարներին զգուշութեամբ խորատուգում են լուծույթի մեջ, հետեւելով, վոր վոչխարները չնչառապա չլինեն:

Ընկնելով ավազանի մեջ, վոչխարները լողում են յեղի ուղղութեամբ, վորի ժամանակ ավազանի կողքերին կանգնած մարդիկ հատուկ ձողերով հետևում են, վորպեսզի վոչխարի մեջ-

քը և դուխը լավ ծծվեն լուծույթով. դրա համար նրանք ձողերով 2-3 անգամ վոչխարեներին բրդում-սուղում են ավազանի խորքը:

Այդ նույն մարդիկ հետեւում են, վորպեսզի թույլ վոչխարները չխեղդվեն, վորի համար ձողերով պահում են նրանց պարանոցի տակից: Ավաղանում յուրաքանչյուր վոչխար մնալու յե 3 բույեյից վոչ պակաս, քանի վոր ավելի կարճ ժամանակամիջոցում բուժիչ լուծույթը ներգործել չի կարող:

Ավաղանից դուրս դալով, վոչխարներեներին անցնում են տախտակյա կամ ցեմենտյա փոքր հրա պարակի վրա, վորտեղ կանգնած յերկու մարդիկ նրանց լավ տրորում են խողանակներով կամ կոշտ մաշակայով: Այդ արվում է նրա համար, վորպեսզի լուծույթը թափանցի մինչեւ կաշին և ավելի լավ ներգործի քոսի տիզերի վրա: Վոչխարների դուրս հանած ավելորդ հեղուկը թեք հատակով նորից հետ է հոսում ավազանի մեջ:

Վոչխարներին մղելուց հետո՝ քշում են հատուկ հարմարեցված, ծածկված բայց լավ հողմահարված շենքը, վորտեղ նրանք 1-2 օրվա ընթացքում չօրանում են:

Վոչխարները լողացնելուց հետո վոչ մի դեպքում չպետք է թողնել բաց ողում, քանի վոր նախ՝ թաց և տաքացած վոչխարները դուրսու-

թյամբ կարող են մրսել, և հետո բուժիչ լուծույթը դեռ քոսի տիզերը չօնչացրած՝ արելի ճառագայթների տակ արագ կերպով դուրս չիանում ե:

Լողացնելու ժամանակ թունավորված վոչխարներին պետք է դուրս բերել մաքուր ողի մեջ, դուխը և մարմինը վողողել սառը մաքուր ջրով և բերանից ներս լցնել կես շիշ ջրի մեջ լուծված 25-50 գրամ դլաուրերյան աղ կամ յուղի հետ խառնած 2-5 գրամ սկիպիդար: Փորն ուռչելու դեպքում պետք է այն տրորել ծղոտե կեմով, իսկ ծայրահեղ դեպքում, պետք է ծակել թափանը (ծախ կողմից, դավակից՝ 3-4 մատ և զոտոսկրից՝ 2-3 մատ հեռավորության վրա), տրոսկար կոչվող հատուկ դործիքով:

Լողացնելուց հետո, քանի դեռ վոչխարները գտնվում են փարախում, վոչ մի դեպքում չպետք է կերակրել նրանց, քանի վոր կերը նրանց վրայից հոսած լուծույթից կեղտոտվելով կարող է թունավորել վոչխարներին: Կերակրելու համար ավելի լավ է յերեկոյան դեմ, (յերբ չողն անցնում է) նրանց 1 ժամով միայն քշել արոտատեղի: Վոչխարներին կարելի յե ջրել դուրսը ուղածի չափ, քանի վոր լողանալուց հետո, նրանք ուժեղ ծարավ են զգում և այդ պատճառով մեծ ավոր-ժակով են խմում ջուրը:

Վոչխարներին արածելու կարելի չէ ստանել այն ժամանակ, յերբ նրանք բոլորովին չորացած են լինում (1-2 որ հետո), սակայն դրանից հետո յեւ առաջին 3 որը գիշերները չպետք է թողնել նրանց դուրսը. այլ պետք է քշել փարախ:

8-10 որ հետո, պետք է նորից լողացնել նույն յեղանակով: Դրոս հիվանդությամբ ուժեղ կերպով վարակված վոչխարները լողացվում են նաև յերրորդ անգամ (նույնպէս յերկրորդ անգամ լողացնելուց 8-10 որ հետո):

Լողացնելու հետ միաժամանակ անհրաժեշտ է ամենայն խնամքով ակտաւահանել փարախը, հիվանդ վոչխարներին հետ շիման մեջ յեղած առարկաները և խնամվողների հաղուստները:

Ակտաւահանման յեղանակի մասին՝ մենք խոսել ենք վոչխարների քոսը բուժելու առաջին յեղանակի մեջ:

Վոչխարների քոս հիվանդութեան դեմ պայքարելու գործում վոչ պակաս կարեւոր նշանակութիւն ունի արոտատեղերի փոփոխութիւնը: Վարակված արոտատեղերում յեթե նրանց վրա վոչխարներ չեն արածում, քոսի տիգերը վոչընչանում են 2-3 ամսից հետո. այդ պատճառով, լողացնելուց հետո, վոչխարներին պետք է արածացնել չվարակված արոտատեղերում: Վարակված արոտատեղերը ուրիշ տարին պետք է ող-

տադրծել վորպէս խոտհարքներ, իսկ վորպէս արոտատեղիներ կարող են ծառայել հաճորդ դարնանը (ծայրահեղ դեպքում, նույն տարին, բայց 3-4 ամսից հետո): Հաճախ պատահում է, վոր վոչխարներին հաջող լողացնում են և խնամքով ակտաւահանում չենք, բայց վորովհետև նրանց արածացնում են վարակված արոտատեղերում, այդ պատճառով քոս հիվանդութիւնը նորից յիւրկան է դալիս:

Լողացնելը վոչ միայն առողջացնում է, այլ և վոչխարներին պաշտպանում է քոս հիվանդութիւնից, այդ իսկ պատճառով յուրաքանչյուր կոլտնտեսութիւն ամեն տարի դաշնանը և աշնանը լողացնելու յե վոչխարներին: Լողացնելու վրա կատարվելիք ծախսերը միանգամայն աննշան են այն վասնից համեմատութեամբ, վոր կարող է կրել կոլտնտեսութիւնը քոս հիվանդութեան ժամանակ:

Ինչ վերաբերում է վոչխարների քոս հիվանդութիւնը դադուկամերային յեղանակով բուժելուն, ապա, քանի վոր այդ կատարում է միայն անասնաբուժը, այդ պատճառով էլ նրա նկարագրութեան վրա այստեղ կանգ չենք առնում:

Ցեղրավակման մեջ պետք է ասենք, վոր հրեարավոր կլինի վոչխարների քոս հիվանդութեան դեմ հաջող կովել միայն այն ժամանակ, յերբ

յութանքանչյուր կոլտնտեսութեան ամենայն պարտաւանաշուքյամբ կհատարի մեր կողմից առաջադրված բոլոր պահանջները, այլապես կդժվարանա քոսի դեմ տարվող պայքարը և բուժման վրա ծախսված բոլոր միջոցները չեն հասնի իրենց նպատակին:

Վոչխարների քոս հիվանդութեան բուժումը կատարվելու յն անասնաբուժի կամ անասնաբուժակի հսկողութեամբ, — բայց քանի վոր նրանք մշտապես կոլտնտեսութեաններում լինել չեն կարող, այդ պատճառով նրանց կարող են փոխարինել մեկ կամ յերկու փորձառու, յնաանդուն հովիվ, վորոնց անասնաբուժը կամ անասնաբուժակը պետք է սովորեցնի վոչխարների քոսը բուժելու և քոսից պաշտպանելու բոլոր կանոնները:

ԱՆԱՍՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ-ՍԱՆԻՏԱՐԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԸ ՎՈՉԽԱՐՆԵՐԻՆ ԽՈՒՋԵԼՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿ

Խուզելու ժամանակ անհարժեշտ է ամենայն խնամքով դնել վոչխարներին, առանձնացնել հիվանդներին հետագա բուժման համար, կտրել կճղակները և յնղջուրները, մկրատից առաջացած վերքերին քսել յոդ, մաքուր կրեոլին կամ վորեն ուրիշ ախտահանիչ նյութ: Քոսով վարակված բոլոր տեղերն անհարժեշտ է լվանալ տաք

ջրով, պործածելով կանաչ սապոն կամ մոխրաջուր, վերացնել բոլոր խոցերը և կաշվի չորացած մասերը, վորից հետո այդ վարակված տեղերը սրսկել կրեոլինի կամ սկիալիդարի 5 տոկոսային լուծույթով:

Խուզելուց առաջ մկրատները պարտադիր կերպով պետք է ախտահանել 2-3 ժամ կարգայան թթվուտի 3-5 տոկոսային կամ կրեոլինի 5 տոկոսային լուծույթի մեջ պահելով: Խուզելու ժամանակ քոս հիվանդութեանը տարածվելուց խուսափելու համար, անպայման արգելվում է ըսկըզբում խուզել քոսով հիվանդ վոչխարներին և հետո միայն առողջներին: Սակայն նման սխալ թույլ տալու դեպքում, պարզի կերպով պետք է մկրատները ախտահանել (վերելում հիշված յեղանակով), ապա նույն ախտահանիչ լուծույթներով, պետք է լվանալ ձեռքերն ու հագուստը և հետո միայն անցնել առողջ վոչխարների խուզելուն: Յեթե անտեսութեան մեջ կան վոչխարի առողջ և վարակված հոտեր, ապա այդ դեպքում նախապես պետք է խուզել առողջ և ապա միայն հիվանդ վոչխարներին:

Խուզելուց 10-12 րո հետո, (յերբ մկրատի տեղերը կլտվանան) այն հոտերում, վորտեղ քոս կաք, բոլոր վոչխարներին 2-3 անգամ (9-10 րո փա ընդմիջումներով) լողացնում են կրեոլինի

2,5 — 2,7 տոկոսային լուծույթի կամ կարբոլայն
թթվուտի 25 տոկոսային լուծույթի մեջ կամ մեկ
ուրիշ լուծույթի մեջ անասնաբուժի ցուցմունք-
ներով:

ՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ԿՈՆՏԵՆՏՐՈՆ

9057